

МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ

ГЕОГРАФИЯ ВА ТАБИЙ РЕСУРСЛАР ФАКУЛЬТЕТИ ТАБИЙ ГЕОГРАФИЯ КАФЕДРАСИ

*ФАН: ГЕОГРАФИЯ ЎҚИТИШ
МЕТОДИКАСИ*

**п.ф.н., доц. Никадамбаева
Хилола Батировна**

Avstraliya va Okeaniya

Reja:

- *1. Geografik o`rni va chegaralari*
- *2. Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari*
- *3. Aholi va mehnat resurslari*
- *4. Sanoat tarmoqlarining rivojlanishi*
- *5. Qishloq xo`jaligining rivojlanishi*
- *6. Transporti va tashqi iqtisodiy aloqalari*
- *7. Mintaqaning iqtisodiy rayonlari*

Австралиянинг космосдан олиндан фотосурати

Geografik o`rni va chegaralari

- Avstraliya so`zi “janubiy” ma`nosini bildiradi. Haqiqatan ham u janubiy yarim sharda joylashgan. Eng kichik materik. Maydonining kattaligiga ko`ra u dunyoda 6-o`rinda turadi (7,750 000 km²). Avstraliya maydoni shimoldan janubga 3200 km, g`arbdan sharqqa 4100 km ga cho`zilgan. Iqtisodiy geografik o`rnida uning AQSH, Yaponiya, Horijiy Yevropa davlatlaridan uzoqda joylashganligi noqulayroq. Masalan: AQSH dan 11-15 ming km uzoqda joylashgan. Lekin hozirgi zamonaviy dengiz va havo transporti bu to`siqqa barxam bermoqda.

Tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari

- **Avstraliya iqlimiy jihatidan subekvatorial, tropik va subtropik mintaqalarda joylashgan. Iqlimi quruq tropik, sharqiy sohillari esa nam tropik. Buning sabablari Asosiy daryosi Murrey (Darling bilan). Foydali qazilmalarga boy.**

- Avstraliyani 1606 yil golland sayyohi V. Yanszon kashf etgan. Yevropaliklar XVIII asr oxiridan (1788 yil Sidneyga) ko`chib kela boshlagan. Aholisining 77 % ini Buyuk Britaniyadan ko`chib kelganlarning avlodlari, qolganini Yevropaning boshqa xalqlari, metislar va aborigenlar (50 000 kishi) (250 ming kishi aborigen va metislar) tashkil etadi. Aholisining tabiiy ko`payishi past. Aholisining hozirgacha migrasiya (yiliga 100-150 ming) katta ta`sir etmoqda. Aholisining o`rtacha zichligi 2,5 kishi bo`lib, u juda notekis joylashgan. Masalan: avstraliya maydonining 65 % ida mamlakat aholisining 1 % i, mamlakatning janubi-sharqini egallagan 10 % maydonida 91 % aholi yashaydi. Eyr ko`li atrofida doimiy aholi umuman yo`q, lekin janubi-sharqiy sohillarida 1 km² joyga 250 tagacha odam to`g`ri keladi.

- Urbanizatsiya darajasi materiklar boyicha eng yuqori, ya`ni 86 % (91%) tashkil etadi. Millioner shaharlari 5 ta: Sidney (3,7 mln), Melbrun, Brisben, Pert, Adelida.
- Avstraliya hududidan Buyuk Britaniya dastlab surgunchilar uchun joy sifatida foydalangan. XIX asrning 50-60 yillarida oltin konlarini ochilishi avstraliyaga aholini kelishini kuchaytirdi. 1901 yil Avstraliyadagi mustamlakalar birlashtirilib avstraliya Ittifoqini tashkil etdi. 1931 yildan boshlab Avstraliya mustaqillik statusini oldi. Avstraliya ittifoqi – federativ davlat bo`lib, hozirda u 6 ta shtat va 2 ta xududdan tashkil topgan. Buyuk britaniya Hamdo`stligi tarkibiga kiradi.

- Engil sanoatining ip-gazlama, jun-gazlama va ko`n-poyabzal tarmoqlari rivojlangan. Eng yirik to`qimachilik korxonalari Sidney, Adelida, melburn, pert shaharlarida joylashgan. Neftni qayta ishlash va baliq konserva sanoati dengiz boyidagi port shaharlarda rivojlangan. Eng yirik sanoat markazlari: Sidney va Melburn; yiriklari: Brisben, Adelida, Pert, Kanberra, Nyukasl.

Qishloq xo`jaligi.

- Qishloq xo`jaligi. Mamlakatda 500 mln gektardan ortiq erlardan qishloq xo`jaligida foydalaniladi. Qishloq xo`jaligidagi etakchi tarmoq chorvachilikdir. Avstraliyada 30 mln bosh qoramol, 150 mln bosh qoy (Xitoydan keyin 2-o`rinda), 2,5 mln bosh cho`chqa boqiladi. Mamlakatda yiliga o`rtacha 4 mln t. go`sht, 8 mln t. sut tayyorlanadi. Avstraliya

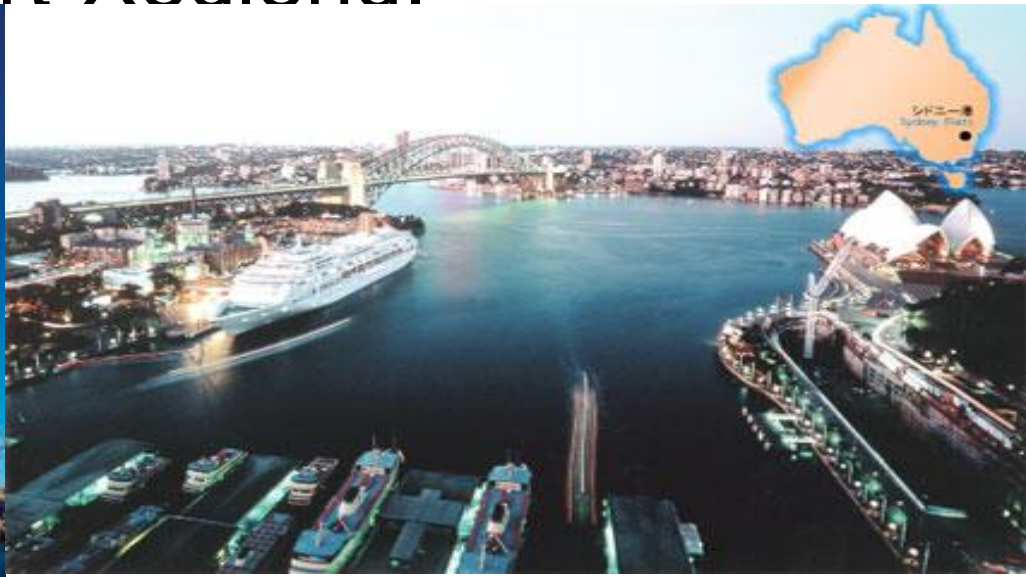

Transporti va tashqi iqtisodiy aloqalari

- **Avstraliya jahonda temir yo`llarning uzunligi boyicha (6-o`rin) ham, avtoyo`llarning uzunligi boyicha ham 1- o`nlikka kiradi. Temir yo`llarning umumiy uzunligi 41 ming km, avtoyo`llarning uzunligi 900 000 km. mamlakat ichida yuk va yo`lovchi tashishning $\frac{3}{4}$ qismi avtotransportga to`g`ri**

Eng yirik universal dengiz portlari: Sidney, Pert, Gladston, Dampir. Ko`mir va ruda porti port-Xedlend.

Tashqi savdo aylanmasi

- Tashqi savdo aylanmasi 50 mlrd \$ ni tashkil etadi. Uning 60 % i eksportga, 40 % i importga to`g`ri keladi. Asosiy savdo sheriklari: AQSH, Yaponiya, G`arbiy Evropa, Buyuk Britaniya. Keyingi paytlarda Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlarining tashqi savdodagi o`rni o`shib bormoqda.

- Asosiy eksporti: ko`mir, tabiiy gaz, temir, alyuminiy, uran, mis, nikel, marganes, bug`doy, shakarqamish, engil sanoat mahsulotlari, charm, go`sht, sut, yuqori texnologiya sanoat mahsulotlari.
- Asosiy importi: mashina va jihozlar, sanoat mahsulotlari, neft, ximiya sanoati mahsulotlari. Pul birligi – Avstraliya dollari.

Hududiy bo`linishi

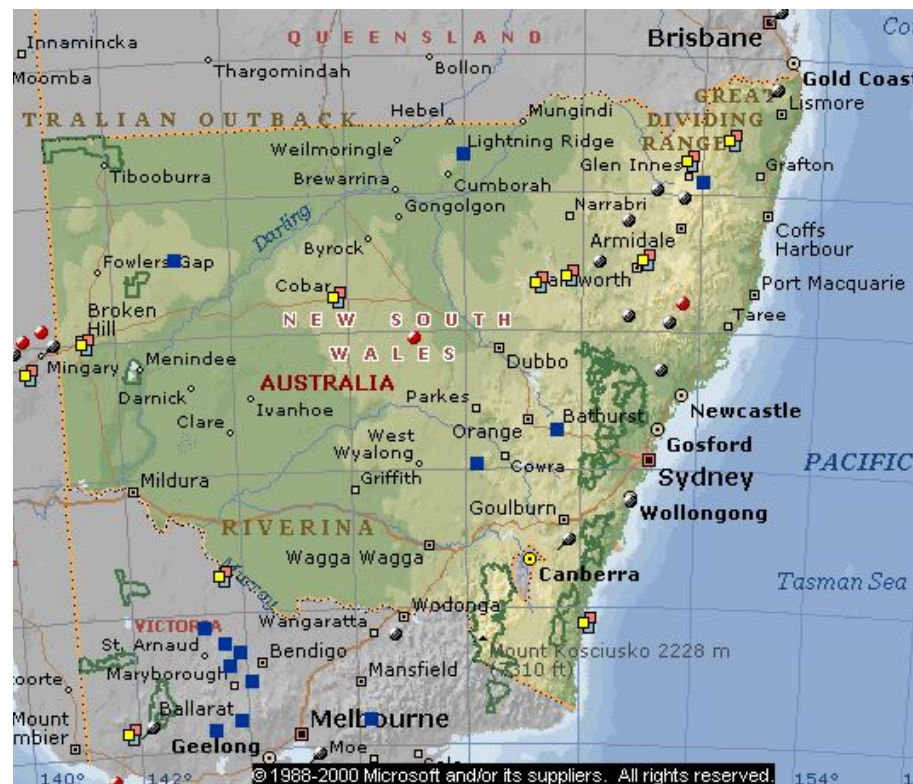
N	Shtatlar va hududlar	Maydoni, ming kv.km	Ma`muriy markazi
1	Yangi Janubiy Uels	801,4	Sidney
2	Viktoriya	227,6	Melbrun
3	Kvinslend	1727,5	Brisben
4	Janubiy Avstraliya	984,4	Adelaida
5	G`arbiy Avstraliya	2527,6	Pert
6	Tasmaniya	68,3	Xobart
7	Shimoliy hudud	1347,6	Darvin
8	Federal poytaxt hududi	2,4	Kanberra

Aholisi va mehnat resurslari

- Avstraliya aholisi deyarli bir millatli bo`lib, (4/5 qismi) uning yadrosini Buyuk Britaniyaning va Irlandiyaning immigrantlar-angloavstraliyaliklar tashkil qiladi. Mahalliy aholi-aborogenlar juda ozcilikdan iborat (1 % atrofida). Avstraliyaning uzoqligi dastlab yevropaliklar tomonidan davlat jinoyatchiliklari surgun qiladigan joy sifatida foydalanilgan bo`lsa, XIX asr ikkinchi yarmidan boshlab oltin topilishi va go`sht sut, jun chorvachiligining rivojlanishi bilan ommaviy immigratsiya mamlakatga aylandi va 20 % ga qadar aholi o`shini ta`minladi. O`rtacha zichlik 1 kv.km ga 3 kishi, aholisining asosiy qismi (2/3 qismidan ortig`i) mamlakatning sharqiy, janubi-sharqiy qirg`oq bo`yi hududlarida (1 kv.km da 10-15 kishi).

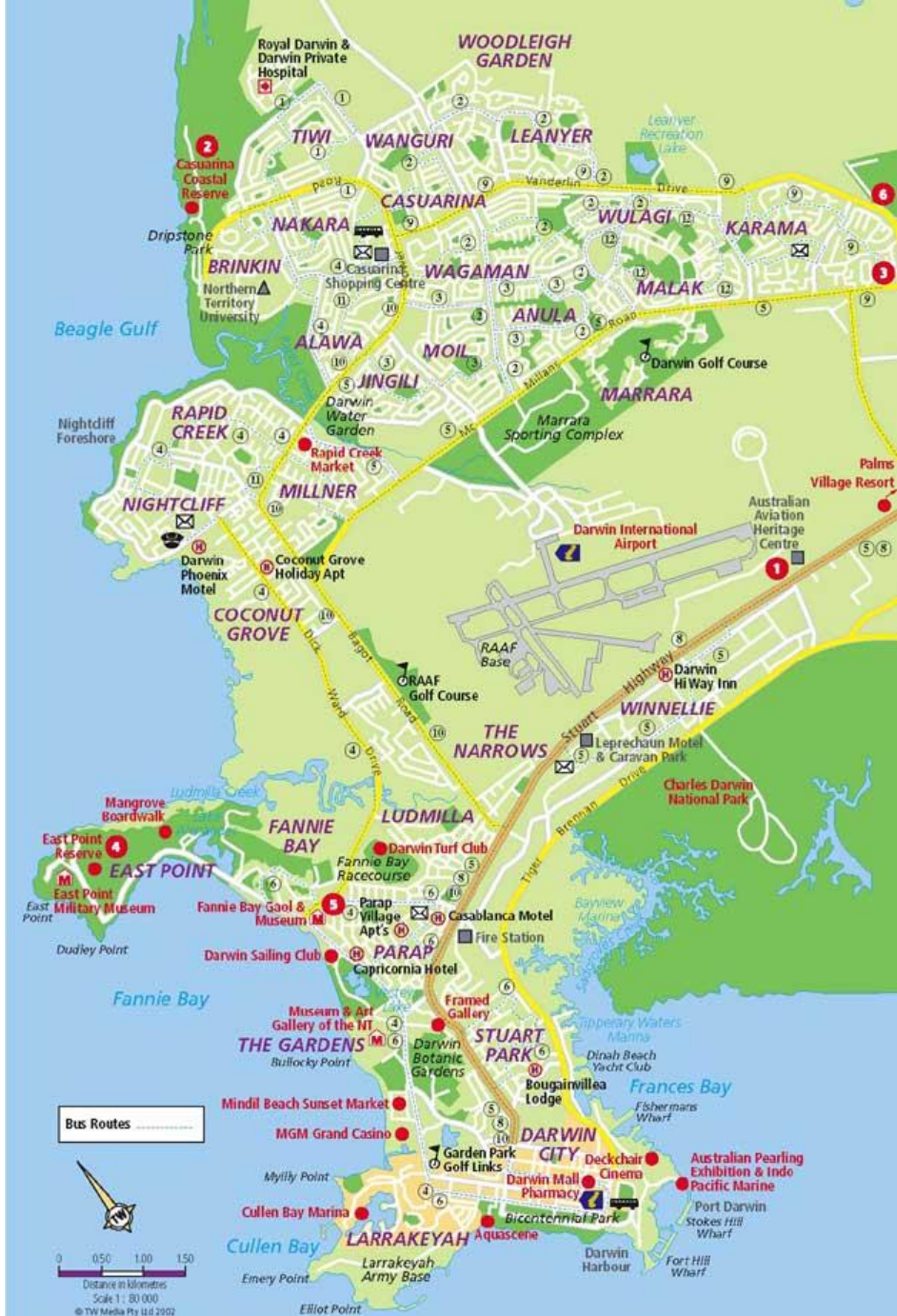
Iqtisodiy rayonlari

- 1. Janubi-sharqiy iqtisodiy taroni (Yangi Janubiy Uels, Viktoriya, Janubiy Avstraliyaning janubi-sharqi va poytaxt federativ hududi). Mintaqaning bosh iqtisodiy rayoni mamlakat hududining 20 % ini egallaydi, uning hissasiga 70 % aholi, 80 % ishlov beruvchi sanoat tarmoqlari mahsulotlari, 50 % tog`-kon sanoati, 50 % qishloq xo`jalik mahsulotlari to`g`ri keladi. Yirik sanoat markazlari : Sidney, Melbrun, Adelaida, Jilong, shuningdek, Nyukasli, Port-Kembla, Broken-Xill, Port-Ogasta va boshqalar.

Iqtisodiy rayonlari

- 2. Shimoli-sharqiy iqtisodiy rayoni sharqdagi Brisbane shahridan shimoldagi Darwin, markaziy qismidagi Alis-Springs shaharlari oralig`idagi hududni egallaydi.
- Hudud jihatidan eng katta rayon, ayni paytda sanoat bir muncha sust rivojlangan (ayniqsa iqtisodiy rayonning shimoliy va janubiy qismida). Rayon tabiatida hukmron bo`lgan tropik va subtropik iqlim sharoiti qishloq xo`jaligini rivojlantirish uchun qulay.

Iqtisodiy rayonlari

- **3. G`arbiy iqtisodiy rayon**
Katta Avstraliya qo`ltig`i sohili bo`yida (Esperans shahri) Shimoldagi Uindem shahrigacha bo`lgan hududni egallaydi. Ma`muriy birlik bo`yicha G`arbiy Avstraliya shtatini o`z ichiga oladi. Yirik shaharlari : Pert (mashinasozlik, oziq-ovqat), Uandovi, Kuinana (qora metallurgiya va kimyo), Jeraldton, Uindem (oziq-ovqat) va boshqalar.

- Tasmaniya rayoni – mamlakat janubidagi Tasmaniya orollaridan iborat boʻlib, qulay va moʻtadil iqlim (issiq namli va doimiy bir xil) mintaqasida joylashgan, gidroresurslarga, foydali qazilmalarga (mis, qalay, rux, temir rudasi, toshkoʻmir va boshqalar.) boy. Turizm, qishloq xoʻjaligi (bogʻdorchilik, keyingi yillarda koʻknori-mak yetishtirish), gidroenergetika, rangli metallurgiya (temir, mis, polimetall rudalari hisobiga), yogʻochga ishlov berish tarmoqlari rivojlangan. Oziq-ovqat sanoatida baliqchilik katta oʻrin tutadi. Xobart (rangli metallurgiya va oziq-ovqat), Bell-bey (rangli metallurgiya), Snoup (elektroenergiya), Kajeva (oziq-ovqat va yogʻochga ishlov beruvchi sanoat) rayonning asosiy va savdo shaharlari hisoblanadi.

- **Avstraliya aborogenlarning ajdodlari bu qit`aga 40000 yil muqaddam ko`chib kelganlar. Avstraliya hududida yevropaliklar kelgunga qadar chorvachilik, dehqonchilik va temir nimaligini bilmagan aborogen qabilalari istiqomat qilishardi. Ularning asosiy mashg`uloti temirchilik va ovdan iborat edi. XVIII asr oxirlarida mamlakat hududida 300000 aborogen yashagan. 1606 yili gollandiyalik dengizchi V. Yanszon yevropaliklardan birinchi bo`lib, Avstraliya qirg`oqlariga yetib kelgan. 1643 yilda yana bir golland dengizchisi A. Tasman mamlakatning shimoliy qirg`oqlari va Tasman orollarini o`rganib chiqdi.**

- 1770 yilda ingliz kapitani J. Kuk Avstraliyaning sharqiy qirg`oqlariga kelib tushdi va qit`ani Britaniya mulki deb e`lon qildi. XVIII asr oxirida Avstraliyada birinchi ingliz manzilgohi – Sidney shahriga asos solindi. Angliya Avstraliya hududidan mahbuslarni surgun qilish joyi sifatida foydalandi. 1901 yilning 1-yanvarida Avstraliyadan dominion mavqeini olgan Avstraliya Ittifoqi tashkil topdi. I jahon urushi davrida Avstraliya qo`shinlari Fransiya va Yaqin Sharqda olib borilgan harbiy harakatlarda ishtirok etdi. Urushdan so`ng Avstraliya Nauru oroliga ega bo`ldi. 1931 yilda Avstraliya Vestminster statutiga ko`ra tashqi va ichki siyosatda to`la mustaqillikni qo`lga kiritdi. Avstraliya II jahon urushi davrida antigitlerchilar ittifoqi tarafida turib jang qildi. 1967 yilda aborogenlarga barcha fuqorolik huquqlari berildi

Австралия аборигенлари ҳунармандчилиги намуналари

Уй - рўзғор буюмлари

Бумеранг ва бошқа қурол-яроғлар

Австралия аборигенлари ҳаётидан лавҳалар
Хабар беришларича, Австралияда аборигенларни
легализация қилмоқчилар. Ҳозирги кунда австралия
аборигенлар ҳақ-ҳуқуқларини тиклашга киришмоқда.

Австралия аборигенлари бугунги кунда сайёрамизда истиқомат қилаётган қадимги қабилалардан наслини сақлаб қолган энг қадимийси ҳисобланади. Улар ҳанузгача қадимий урф-одат ва маросимларини, кийиниш услубларини сақлаб қолганлар.

Австралияда аборигенларни тан олишлари мумкин. Ҳозирги кунда аборигенлари ўз ҳақ-ҳуқуқларини тиклаш учун ҳаракат қилишмоқда

Олиб борилган демографик сиёсат натижасида бугунги кунга келиб австралияликаборигенлар сони бимунча кўпайди

Австралиялик аборигенлар австралоид ирқига мансуб бўлиб, австралия тилларида сўзлашади.

Австралия аборигенларидан айримлари шаҳарларда яшаб,
мамлакат ҳаётида ҳам фаол иштирок этадилар.

- Эътиборингиз учун раҳмат!